

SARUNA PIRMS PIRMIZRĀDES

Ar izrādes „Lēnprātīgā” autoru un režisoru Mihailu Gruzdovu sarunājas LKA profesors, teātra vēstures pētnieks Jānis Siliņš

Jānis Siliņš

Fjodors Dostojevskis ir deviņpadsmitā gadsimta rakstnieks...

Mihails Gruzdovs

Šodien Dostojevskis ir tikpat nozīmīgs, kā agrāk. Viņš bija ļoti asredzīgs, spēja cilvēku dzīves visgruzdošākos mirkļus pacelt vispārinājuma līmenī.

J. S.

1876. gadā *Rakstnieka dienasgrāmātā* viņš rakstīja: „Aizvien mēdz teikt, ka īstenība esot garlaicīga, vienmuļa, un, lai izklaidētos, cilvēki pievēršas mākslai, fantāzijai, lasa romānus. Man liekas otrādi, kas gan var būt fantastiskāks un negaidītāks par īstenību? Nekad romānists nevar sniegt tik neiespējamus faktus, kādus dzīve mums sniedz katru dienu tūkstošiem kā kaut ko pavisam parastu. Dažu labu faktu nemaz nevar izdomāt nekāda fantāzija”.

M.G.

Dostojevskis šo stāstu uzrakstīja pēc tam, kad avīzē bija izlasījis par kādu traģisku notikumu: meitene šuvēja bija izdarījusi pašnāvību, izlekusi pa logu, un rokās viņai bija svētbilde. Šo darbu viņš uzrakstīja piecus gadus pirms savas nāves. Visi viņa lielie darbi jau bija uzrakstīti: *Noziegums un sods*, *Velni*, *Brāļi Karamazovi*. Pēc tam viņš vēl tikai uzrakstīja *Smieklīgā cilvēka sapnis* un *Bulbulis*, jā, vēl dienasgrāmata, piezīmes. Dostojevskā darbos viss ir tik nozīmīgi, un kaut kādā veidā tas ir simt reizes svarīgāk, nekā tas, kas notiek Ukrainā. Ja mēs spēsim atšifrēt šo kodu, ko Dostojevskis mums ir atstājis, tad tā kā Ukrainā nekad vairs nebūs.

Stāstā *Lēnprātīgā* galvenie varoņi ir Viņš un Viņa. Būtībā Viņš ir Miškins un Rogožins (romāns *Idiots*) - vienā personā, vienā cilvēkā, tāpat kā Viņa: Nastasja Fiļipovna un Aglaja, arī vienā tēlā. Galējības ir ļoti svarīgas. Nāves kods un dzīvības kods. Kā tāds. Principā. Man tas ir ļoti svarīgi.

J. S.

Dailes teātra repertuārā šim iestudējumam ir kāda atšķirīga vieta. Ar Kultūras akadēmijas studentiem Tev jau ir bijuši F. Dostojevskā darbu iestudējumi: *Puikas* un *Idiots*. *Pēdējā nakts*, kurā jauniešiem partneri bija pieredzējuši Dailes teātra aktieri. Un skatītājiem šie iestudējumi interesēja.

M.G.

Šodien atrast kompromisu starp mākslu un skatītāju ir ļoti svarīgi. Lai nebūtu vienkārši tikai pasākumi, kas izklaidē, tas, ko mēs visu laiku redzam televīzijā. Es jau vismaz kādus piecpadsmit gadus vēlējos šo darbu iestudēt. Visu laiku biju domās ar šo darbu. Pats veidoju dramaturģiju, scenogrāfiju, kostīmus, muzikālo noformējumu un plastiku. Man te viss bija tik skaidri, ka gribēju, lai viss sakoncentrējas vienās rokās. Lai nebūtu nekādu kompromisu.

Lēnprātīgajā ir jūtama pasakas intonācija. Kā *Kaščejs Bezsmertnijs* un *Carevna*. Tas ir stāsts par to, ka varēja „notikt mīlestība”, bet nenotika. Un kāpēc tā? Ka Dievs Viņu (*Lēnprātīgo*) pasauca. Dostojevskas darbā nav neviena lieka vārda. Viss ir izsvērts. Stāsts ir sava veida līdzība: Viņam ir 41 gads, Viņai - 16! Viņš savos gados var nodrošināt visu, un ir cita lieta, vai tik jauna meitene var saprast, izprast šādu dzīvi.

J. S.

Vardarbība pret cilvēku. Šajā stāstā to varam ieraudzīt no abām pusēm.

M.G.

Tieši tā. Viņš saņem vardarbību no pasaules, un stāsta beigās skan izmisums: „*Saka - saule atdzīvinot visumu. Uzlēks saule, un – paskatieties uz viņu – vai tā nav mirone? Viss miris, un visur miroņi. Tikai cilvēki vien, bet ap viņiem klusums – tāda tā zeme. „Cilvēki, mīliet viens otru!” – kurš to teicis? kurš to novēlējis?*”

Stāstā Viņš sevi sauc par Mefistofeli. Tāpēc ka, salīdzinot to, ko darīja Mefistofelis un, ko, dara tagad ... kas notiek pasaulē!!! „*Bezpriēgel polnij*”!!! Mēs šodien tādu cilvēku vērtību kā Dieva radība vispār necienām! Tas nav nekas! Tūkstoši vairāk vai mazāk, vajag taču sadalīt pasauli....

J. S.

Izrāde būs psiholoģiska drāma.

M.G.

Jā. Dostojevskim ir galējību cilvēki: slikts un labs. Spektrs ir ļoti plašs. Gan sociālā drāma, gan filozofiskā un reliģiozā drāma. Cilvēku domāšana ir tik politizēta, vērsta uz izklaidi, domāšana ļoti „sačakarēta”. Pēdējā pusgadsimtā cilvēkam un viņa dvēselei vispār vairs nav nekādas vērtības.

J. S.

Šajā destruktivajā laikā Tu ar Dostojevska palīdzību mēģini risināt ne tikai globālas problēmas, bet arī ļoti intīmas lietas. Viss sākas mūsu ikdienas paviršībā, spējā un nespējā ieraudzīt un saprast cilvēku. Pirms diviem gadiem Maskavā redzēju šo stāsta dramatisējumu divu jaunu aktieru izpildījumā, kādā mazā necilā istabiņā. Emocionāli un psiholoģiski ļoti iedarbīgi, un skatītāji bija gandrīz tikai jaunieši vien. Tāpēc varu saprast, ka šodienas teātrī ir ļoti nepieciešamas šādas intīmas sarunas par cilvēkiem nozīmīgām tēmām, kuras ikdiena tik pavirši „*aizslauka prom*”.

M. G.

„Lēnprātīgā” šodien ir ļoti nepieciešama. Jo nav jau tikai balts un melns. Cilvēku dvēselē šodien ir tādi galēji salikumi, kas pirms 50 gadiem nebija. Visu politizējam, ekonomizējam, visus izklaidējam...

J. S.

Paradoksāli. Vairāk kā divdesmit gadus esam neatkarībā, politikāņi visi iet baznīcā (nopietni, nenopietni), sakām, ka visu darām, lai attīstītu cilvēka garu. Lasiet, skatieties, vērtējiet, bet... degradējamies vēl vairāk....

M.G.

Tāpēc, ka paralēli valstī var notikt sociāli politiskais rekets: var atņemt pensijas, var ar bankām visus „apčakarēt”. Politika! Protams, ka cilvēks, kurš pēkšņi atrodas brīvībā, apjūk. Viņš vēlas tikai visu ātri iegūt sev, bet par to, kas ir bijis un kas būs, un kā tas nākotnē „atpēlēsies”, nedomā. Daudziem deputātiem, citiem varas vīriem un sievietēm bērni mācās ārzemēs, tur, protams, var ieguldīt līdzekļus, bet tepat izglītībā un kultūrā... tur jau naudas nekad nav.

J. S.

Vienmēr izglītība un kultūra, tāpat kā veselība un labklājība būs pēdējā vietā. Tagad pat, skaties, ka jaunievēlētie deputāti pēc vēlēšanām jau par tuviem un tāliem mērķiem nerunā, bet katrs savā frakcijā nedēļām cīnās tikai par viena vai otra ministru portfeļa iegūšanu un sabiedrība ar šiem „ļoti nozīmīgajiem faktiem” katru dienu tiek „barota”! Labi, nu jau pārāk aizrāvāties ar politiku! Tas tikai nozīmē, ka, iestudējot Dostojevski - tev visa šī problemātika arī nedod mieru?

M.G.

Es vispār šo iestudējumu nosaucu par režisora Gruzdova fantāziju par Dostojevska stāsta motīviem, dramatisējumā daudz ko mainīju, nozīmīga vieta izrādē ir Lukerjai. Daudz ir pretrunīgu asociāciju par šodienas dzīvi. Daudz ir no tā, kas notiek ikdienā apkārt un ko cilvēki runā. Ir tik daudz faktu, kuri parāda, ka bieži vien cilvēkiem vispār nav nekādu principu. Ir tik daudz melu un paviršību, kas degradē cilvēku. Tik

daudz dīvainu salikumu, kas atklāj, ka bieži vien nav nekādu morāles un ētikas principu.

J. S.

Divdesmitā gadsimta sākumā japāņu rakstnieks Rjūnoske Akutagava grāmatā „Pundura vārdi” ar ironiju rakstīja, ka „*Morāle ir cits nosaukums izdevīgumam. Tā atgādina „satiksmes noteikumus”, kas nosaka kustību pa kreiso ceļa pusi*”. Un, ka „*Morāle – tas parasti ir pavalkāts tērps*.”

Un stāsta, tagad arī izrādes galvenajam varonim? Kādi ir viņa morāles principi? Kāds ir viņa uzdevums?

M.G.

Viņš grib būt laimīgs. Arī Viņa. Viņi abi vēlas mīlestību. Tātad arī laimi! Tikai to neiegūst.

J. S.

Stāsts „Lēnprātīgā” ir monologs.

M. G.

Dostojevskis šo formu – monologu paņēma no Viktora Igo stāsta „Uz nāvi notiesātā pēdējā diena”, kas ir ārkārtīgi spēcīgs darbs. Izrādē arī vienu frāzi no šī darba izmantoju. Fantastiskais stāsts. Izrādē es cenšos runāt tādā valodā, lai skatītājs zemapziņā kaut ko no tā, ko mēs radām kopā ar aktieriem Ģirtu Ķesteri, Ievu Segliņu, Lidiju Pupuri un Lilitu Ozoliņu, tomēr saņemtu. Didaktika jau neder.

J. S.

Vispār jau ir ļoti grūti citā valodā stāstīt tik literāri smalku darbu. Krievu valodā skan pilnīgi citādāk, nekā tas ir latviski. Kā pārvarēt?

M.G.

Tāpēc jau es no jauna tulkoju. Un stāsts ir stāsts, bet izrāde ir darbībā, tāpēc veidojām tādu valodu, kas aktiera „mutē” skanētu labi un organiski. Aktieriem sākumā bija ļoti grūti, bet tagad viss „aizgāja”. Katrā darbībā, īpaši Dostojevskim, nevar visu izskaidrot, tas vienkārši ir jāuztver, intuitīvi un asociatīvi. Nevar visu paskaidrot, izskaidrot, jo iekšējās dzīves procesi ir trausli, bet tie ir ļoti nozīmīgi. Tādi lieli rakstnieki kā Dostojevskis, Gogolis, Bulgakovs taču ir iekodējuši milzīgu enerģiju. Un tā ir jāatšifrē, mums visiem kopā. Arī skatītājiem. Izrāde ir domāta visiem, bet ļoti ceru, ka nāks jaunieši, jo zinu, ka tas viņus var interesēt. Kad rādījām diplomdarbu *Puikas*, tad redzējām, ka Dostojevskis šodien interesē ļoti daudzus un jauniešus it īpaši. Izrādē būs vienā daļā un tajā būs daudz mūzikas: Bahs, Martinovs, Šnitke.

